

Straipsniai ir pranešimai

TITMARO MERZEBURGIEČIO KRONIKOS BRUNONO KVERFURTIEČIO ŽINUTĖ*

Edvardas Gudavičius

Profesorius emeritas

Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra

Tel. 268 72 88

El. paštas: egudav@gmail.com

1. Vieta kronikoje

Straipsnis labiausiai skirtas tai įvardytos žinutės vietai, kurioje kalbama apie Brunono Kverfurtiečio žūtį, ir šios žinutės santykiui su atitinkamo turinio Kvedlinburgo analų žinute. Ši žinutė užfiksuota abiejuose Titmaro kronikos rankraščiuose¹, kur jos tekstas iš esmės nesiskiria^{2*}. Ji išdėstyta dviejuose paragrafuose (kronikos skyriai – „knygos“ – ir paragrafai

buvo sužymimi leidėjų³). Straipsnyje naudojama F. Kurze's leidinyje tai VII skyriaus 34–35 (J. M. Lappenbergo – 58) paragrafai⁴, o R. Holtzmanno – VI skyriaus 94–95 paragrafai⁵. Labiau orientuojamasi į pastarojo leidėjo nustatytą skyrių parašymo chronologiją, tačiau stengiamasi atsižvelgti ir į F. Kurze's nuomonę, nes naudojamos jo (ir J. M. Lappenbergo) parengtu tekstu. Vadovaujama F. Kurze's nurodymu, kad Kvedlinburgo analų panaudojimas, kai jau buvo parašyta didelė Titmaro kronikos dalis, lėmė gausius šios dalies papildymus ir visą tolesnį jos rašymą⁶. Rašyti savo kroniką Titmaras pradėjo 1012 m. rudenį⁷, Kvedlinburgo analų panaudojimo pradžia F. Kurze sieja su 1016 m.⁸, R. Holtzmannas (juo remiasi ir I. Leonavičiūtė) mums rūpimos žinutės parašymą datuoja 1014 m. pirmąja puse⁹. Kadangi atitinkamo (pagal jo skaičiavimą

* Straipsnis parengtas mokslo tyrimų projekto „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija, vaizdinys ir modernūs tapatumai“ metu. Projektą finansavo Lietuvos Mokslo Taryba, sutarties Nr. VAT-19/2010.

¹ Autografinio Drezdeno rankraščio (sudegusio), fol. 138; Briuselio rankraščio, fol. 259 – Thietmari merseburgensis episcopi chronicon. Post editionem loh. M. Lappenbergii recognovit F. Kurze, Hannovera, 1889 (toliau – Thietmari...), p. XIII–XVI. Žr. taip pat: 1009 metai. Šv. Brunono Kverfurtiečio misija. Sudarė, šaltiniotyrinius paaiškinimus ir bibliografiją parengė I. Leonavičiūtė (Vilniaus universitetas), Vilnius, 2006 (toliau – 1009 metai...), p. 79–80.

^{2*} Straipsnio nuorodos į dar leidžiamą straipsnį „Hippolyte à Delehaye pasklaidžius“ (esantį rinkinyje „Los caprichos. Du tūkstantis devintieji“) pažymimos žvaigždute, nurodant jo poskyrius. Jame remtasi I. Leonavičiūtės parengto leidinio Titmaro kronikos tekstu – Die Chronik des Bischofs Thietmar Merseburg. Hrsg. R. Holtzmann // Monumenta Germaniae Historica, SS rer. Germ., 9, München, 1996 (kartojamas R. Holtzmanno 1935 m. leidimas). Šiame straipsnyje naudojama leidinio Thietmari... tekstu.

³ 1009 metai..., p. 80.

⁴ Thietmari..., p. 188–189.

⁵ 1009 metai..., p. 82–85.

⁶ Thietmari..., p. X.

⁷ *Dąbrowski J.* Dawne dziejopisarstwo polskie (do roku 1480). Wrocław, Warszawa, Kraków, 1964, s. 23.

⁸ Thietmari..., p. X.

⁹ 1009 metai..., p. 80.

VII) skyriaus parašymą F. Kurze pažymi tais pačiais Kvedlinburgo analų panaudojimo pradiniais 1016 m.¹⁰, šis dvejų metų skirtumas įgauna principinę reikšmę: mat nuo šios gairės šaltas imperatoriaus Henriko II atžvilgiu Kvedlinburgo analų tonas „atšyla“¹¹, taigi iškyla pasirinkimo šiais analais (jei tokioje vietoje tai įvyko) motyvacijos klausimas. Reikia skaitytis su galima ištikimo šio imperatoriaus (iki 1014 m. karaliaus) šalininko Titmaro¹² savicenzūra. Iki Kvedlinburgo analų panaudojimo J. Dąbrowskis laiko parašytais I–III Titmaro kronikos skyrius ir datuoja juos 1013 m.¹³ Orientuodamasis į vėlesnę datą, F. Kurze (labiausiai sekdamas J. M. Lappenbergu) šiam etapui priskiria kur kas didesnę kronikos dalį (skyriai nurodomi romėniškaisiais, paragrafai – arabiškaisiais skaitmenimis)¹⁴: 1012 m. – VII.1–15, I.1–18 (?); 1013 m. – II, III (beveik); 1014 m. – IV.1–9, 15–17, 23–25, 31–37, 39–54; V; VIII.1–2, 3; 1015 m. – VI; VIII.4–20. Ši kronikos dalis toliau buvo papildyta tarpais iš Kvedlinburgo analų, o likusioji dalis rašoma jau įkompiliuojant šiuos analus kartu su kitais šaltiniais¹⁵. J. Dąbrowskis jos skyrius skirsto: IV, V – 1013 m. antrąja puse, VI – 1014 m., VII, VIII – 1014–1018 m.¹⁶ Po Kvedlinburgo analų panaudojimo F. Kurze skyrių parašymą datuoja: 1016 m. – II, III; VII.16–41; VIII.20–35; 1017 m. – IV.10–15, 18–22, 26–30, 38; VIII.36–69;

I.36–38; IV.55–69; 1018 m. – VIII.70–76; IX; IV.70–75¹⁷. Pažymėtinas šio ir R. Holtzmanno, dirbančio su perleidžiamais *Monumenta Germaniae Historica* tekstais ir juos skaitmeniniu būdu apdorojant, suskirstymų santykis¹⁸:

I lentelė.

F. Kurze's suskirstymas (skyr., paragr.)	R. Holtzmanno suskirstymas (skyr., paragr.)
I–VI.60	I–VI.60
VII.1–42	VI.61–102
VIII.1–76	VII.1–76
IX.1–34	VIII.1–34

Pagal F. Kurze's skirstymą mums rūpimi VII skyriaus 34 ir 35 paragrafai patenka į 1016 m. datuojamą kronikos dalį, o VII skyriuje priskirtini tekstui, pridurtam prie 1012 m. parašytos šio skyriaus pradžios.

2. Kvedlinburgo analų išrašai Titmaro kronikoje

Titmaro kronikos leidiniuose ištraukos iš Kvedlinburgo analų yra sužymimos. Turbūt niekada nebus garantijos, kad jau surastos visos tokios ištraukos, tačiau galima, be abejo, sakyti, kad leidiniuose turime esminių jų vaizdą. Galime šiuo požiūriu peržvelgti F. Kurze's leidinį¹⁹ (II lentelė).

¹⁰ Thietmari..., p. X.

¹¹ Holtzmann R. Die Quedlinburger Annalen (toliau – Die Quedlinburger...) // Sachsen und Anhalt, 1925, Bd. 1, S. 114.

¹² Dąbrowski J. Min. veik., p. 23.

¹³ Ten pat, p. 24.

¹⁴ Thietmari..., p. X.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Dąbrowski J. Min. veik., p. 24.

¹⁷ Thietmari..., p. X.

¹⁸ Die Chronik des Bischofs Thietmar von Merseburg und ihre Korveier Überarbeitung. Hrs. von R. Holtzmann. Unveränd. Nachdr. der Ausg. Berlin, 1935. München: Monumenta Germaniae Historica 1980. – LV, 631 S. (Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum. 6, Scriptorum rerum Germanicarum, Nova Series; 9). Bilderbearbeitung: Erwin Rauner / Digitale Edition der Chronik des Thietmar von Merseburg, p. 12, <141.84.81.24/digilib/thietmar.html – 6k>.

¹⁹ Thietmari... (puslapiui nurodomi II lentelės antrajame stulpelyje).

II lentelė.

<i>Poz.</i>	<i>P.</i>	<i>Skyr., prgrf.</i>	<i>Metai</i>	<i>Aplinkybės</i>
1	13–14	I.22	924	Mirė Halberštato vyskupas Zigmantas
2	40	II.34	937	Mirė Mainco arkivyskupas Hilibertas
3	40	II.35	954	Mirė Mainco arkivyskupas Friterikas, ipėdiniu tapo Otono I nesantuokinis sūnus Vilhelmas
4	54	III.10	980	Otonas II priėmė Prancūzijos karalių Lotarą
5	63	III.24	983	Otonas II Henriką Jaunesnijį pakelia Bavarijos hercogu
6	69	IV.10	989	Pasirodžiusi kometa lėmė epidemiją
7	70	IV.11	990	Kovoja tarp savęs Lenkijos Mečislovas I ir Čekijos Boleslovas II
8	73	IV.15	990	Ženklaai, pranašaujantys imperatorienės Teofanu mirtį
9	74	IV.18	987	Sustiprinus Paelbio tvirtovės, pasiduoda slavai
10	75	IV.19	993	Nušvito dangus šiaurėje
11	76	IV.20	995	Bavarijos hercogo Henriko mirtis
12	76	IV.20	995	Mirė pfalcgrafas Tidrikas
13	76	IV.21	994	Titmaro sūnėnas margrafas Henrikas apakino Viurcburgo vyskupo Bernvardo riterį Everkerą
14	76	IV.21	994	Labai šalta žiema
15	79	IV.26	996	Mirė Augsburgų vyskupas Liudolfas
16	79	IV.26	995	Gimė vaikas su žąsies galūnėmis
17	80	IV.27	996	Per Kalėdas Otonas III buvo Kelne
18	80	IV.28	997	Žūva šv. Vaitiekus
19	81	IV.28	997	Viurcburgo vyskupas Bernvadas, pasiūstas Otono III, miršta Graikijoje
20	81	IV.30	997	Krescencijus Romoje užgrobia valdžią
21	81	IV.30	998	Otonas III skuba į Romą
22	101	IV.68	827	Pasakojimas apie Šalono vyskupą Hildigrimą
23	181	VII.22	1012	Mirė Kambre vyskupas Erlvinas
24	182	VII.23	1012	Potvyniai
25	184	VII.27	1012	Henrikas II sušaukė sinodą pasmerkti Mecą vyskupui Tidrikui
26	184	VII.28	1013	Miršta Bremeno arkivyskupas Levizonas
27	185	VII.28	1013	Levizonas savo ipėdiniu rekomenduoja Odoną
28	185	VII.29	1013	Henrikas II arkivyskupu paskiria savo kapelioną Unvaną
29	186	VII.30	1013	Boleslovo Narsiojo sūnus Mečislovas atvyksta sudaryti taikos
30	186	VII.30	1013	Henrikas II nubaudžia Titmaro sūnėną Virinharą ir margrafo Hermano brolių Ekehardą už santykiavimą su Boleslovu Narsiuoju
31	186	VII.31	1013	Atvykęs į Verlu, Henrikas II suseraga kolitu
32	187	VII.31	1013	Pašalinamas Fuldos abatas Bronhagas
33	187	VII.32	1013	Henrikas II nuvyksta į vakarinius regionus ir Italiją
34	189	VII.36	1013	Vyskupo Arnulfo nuotykis su vanagu
35	190	VII.39	1014	Čekijos kunigaikštis Udalrikas nužudo garsųjį riterį Božoną

Titmaro kronikos Kvedlinburgo analų įrašus, kaip rodo II lentelė, galima apibendrintai suskirstyti į tris grupes: valdančiųjų (daugiausia karalių ir kunigaikščių) veiksmus (4, 5, 7, 9, 11–13, 17, 20, 21, 29–31, 33, 35 poz.), dvasininkijos reikalus (1–3, 15, 18, 19, 22, 23, 25–28, 32, 34 poz.) ir gamtos gaivalų apraiškas (6, 8, 10, 14, 16, 24 poz.). Atitinkamai susirenka 15, 14 ir 6 įrašai, kitaip sakant, tai beveik vien valdančiųjų (vienodai paskirsčius juos į dvasinius ir pasaulietinius) gyvenimo aprašymas. Tai gerai parodo, ko Titmaras ieškojo Kvedlinburgo analuose. Pirmieji penki įrašai tenka I–III skyriams ir baigiami Otono II mirties (983) metais. Iš jų pirmosios trys pozicijos skirtos dvasininkams (I–II skyriai), dvi paskutinės (III skyrius) – Otonui II. Visi likę įrašai (20 pozicijų) pasiskirsto tik dviejuose skyriuose – IV (17 poz.) ir VII (13 poz.). Taigi lieka tuščias V–VI skyrių tarpas. Straipsnis rašytas neturint specialios literatūros, skirtos Titmaro kronikai ir Kvedlinburgo analams. Neabejoju, kad ten seniai atsakyta į čia iškylančius klausimus, bet šioje padėtyje nelieka nieko kito, kaip spręsti juos pačiam. Kaip nurodyta I lentelėje, R.Holtzmanno suskirstymo VI skyriaus antrąją dalį (61–102 paragrafus) F. Kurze laiko VII skyriumi (paragrafai atitinkamai sunumeruoti 1–42). Jis nurodo, kad tokia VII skyriaus pradžia parodo antrąją viso susidariusio folianto pusę, kuri buvo pradėta rašyti dar prieš pirmąją ir įvairiu laiku tęsta iki 1018 (Titmaro mirties) metų, greitai įrašant įvykusius faktus²⁰. Ši VII (pagal F. Kurze) knyga pradedama 1012 metais²¹. 1–15

jos paragrafai²² buvo parašyti 1012 m., atrodo, dar prieš I skyrių²³. Rankraštyje ši dalis pradedama nuo pat viršaus užpildytu puslapiu, sakiniui aiškiai parodant pradinę grafiką: **Completis omnibus in orientali frantia...** (124r puslapis)²⁴. Prieš tai esantis 123v puslapis tęsia glaudžiai susijusį su ankstesniu (123r) puslapiu tekstą: pastarajame lieka pirmasis paskutinio žodžio skiemuo, o antrasis jau perkeliamas į 123v: **fal-sum**. Pasakojama apie Lebuso pilies pastatymą (1012 m. sausio–vasario mėnesį; VI.59)²⁵ pastraipos gale nurodant, kad teks rašyti apie netrukus įvyksiantį jos sugriovimą²⁶. Lebusą lenkai iš tikrųjų sugriovė tu pačių metų rugpjūtį²⁷, tačiau prieš tai ėjo 19 paragrafų, kur daugelyje vietų Titmaras pasisako kaip tiesioginis įvykių dalyvis²⁸. Iš viso to galima spręsti, kad VI skyriaus 59 paragrafas, bent jau galutinai, buvo suredaguotas po 1012 m. rugpjūčio. Pradėtas 123r, jis tęsiamas ir užbaigiamas (minėtu pažadu) kronikos (Drezdeno rankraščio) pirmosios pusės paskutiniame 123v puslapyje. Toliau čia ėjo majuskuline raide pradėtas 60-ojo paragrafo įrašas (**Peracta in ciuitate bauenbergensi ecclesia...**). Puslapį (visiškai užpildydamas) užbaigia dar vienas įrašas (**Post hec <...> parrochię promissa est mihi**). Visiškai prirašius šį puslapį, Titmarui dar prirėikė pažymėti 1011 m. nusiaubusį Valibizio vienuolyną gaisrą; jis tai padarė prieš 60-ąjį paragrafą virš eilutės ir paraš-

²² Plg. į 15-ąją nuorodą orientuojamą tekstą.

²³ Thietmari..., p. 169.

²⁴ Publikacijoje: Thietmari..., p. 169.

²⁵ Thietmari..., p. 168.

²⁶ Ten pat, p. 169: „et quam flebili miseria haec cito corruerit, enumeratis, quae inter haec acciderant, explicabo“.

²⁷ Ten pat, p. 180.

²⁸ Ten pat, p. 169–180.

²⁰ Thietmari..., p. 169.

²¹ Ten pat.

tėje įsprausdamas atitinkamą tekstą (**In priori estate <...> peccata mea incendio perit**)²⁹. Dvi Drezdeno rankraščio dalis skiriančius grafinius požymius papildė dar viena struktūrinė aplinkybė: F. Kurze's nurodomų VI ir VII skyrių (R. Holtzmanno manymu, čia dar tęsiamas VI skyrius³⁰) neatskiria joks eiliuotas prologas. Visa tai leidžia padaryti tokias (šiuo atveju tik preliminarias) išvadas: kad ir kaip grupuotume Titmaro kronikos skyrius, aišku, kad V ir VI (pagal F. Kurze's; pagal R. Holtzmanno VI.1–60) skyriuose ištraukų iš Kvedlinburgo analų iki šiol nerasta (plg. II lentelę); pasak F. Kurze's, V skyrius buvo parašytas 1014 m., o VI – 1015 m., pasak J. Dąbrowskio, V – 1013 m. antroje pusėje, VI – 1014 m.³¹

3. Žinutės įrašymo laikas

Imant kraštutines V ir VI Titmaro kronikos skyrių parašymo datas, išeina 1013 m. antros pusės–1015 m. tarpas. Palyginkime jį su truputį ilgesniu 1013 m. pabaigos³²–1016 m.³³ (galimos Kvedlinburgo analų panaudojimo pradžios) tarpu. Kaip matome, V ir VI skyriai, nepatekę į Kvedlinburgo analų panaudojimo pradžią, taip ir liko nepapildyti jų ištraukomis. 1013–1015 m. Henrikas II kaip tik nekariavo su Boleslovu Narsiuoju (1014 m. apsilavinavo imperatoriumi)³⁴. Saksų diduomenėje šis

karas buvo nepopuliarus³⁵, tai aiškiai išsako ir Kvedlinburgo analuose³⁶. Atsidavęs Henrikui II Titmaras, V ir VI skyriuose jį palaikydamas, aprašo painiomis aplinkybėmis prasidėjusio karo su Lenkija³⁷ pradžią³⁸. Jau pats Kvedlinburgo analų tonas jam buvo nepriimtinas. Karas su Boleslovu Narsiuoju Kvedlinburge buvo vertinamas kaip nesisukimas nuo Otono III Šv. Romos imperijos atnaujinimo politikos, atvedęs į sąjungą su pagonimis liutičiais; vienuolynų turto sumažinimai laikyti godumo sukeltais veiksmais³⁹. Ir Otono III sesers Adelheidės netenkino šitokie veiksmai, ir Titmaro negalėjo tenkinti jos pačios ir jos vienuolyno analisto (-ės) požiūris į tuos veiksmus. Smulkiai Kvedlinburgo analų surašymą dar yra aptaręs R. Holtzmannas⁴⁰ ir jo išvalgomis jau teko pasinaudoti⁴¹. To nekartojant galima pažymėti, kad 1008–1015 m. atkarpą reikėtų apibūdinti kaip tikslių ir kasmet suredaguojamų įrašų seką⁴². Be to, nuo 1016–1017 m. šaltas ir prislopintai priešiškas Henrikui II analų tonas pakinta į pagarbų ir palankų, koks buvo rodomas visiems trims Otonams⁴³. Taigi Titmaro kronikos VII skyriaus 34–35 paragrafai kaip tik buvo parašyti „pereinamaisiais“ (veikiausiai 1016) metais⁴⁴, kai Šv. Servacijaus vienuolyno abatės santykiai su imperatoriumi, jei dar

²⁹ Rankraštinio teksto citatos (pastorintu šriftu) imamos iš 18-ojoje nuoroje minimo skaitmeninio leidinio.

³⁰ R. Holtzmannas čia mato skirtį tarp VI skyriaus 60-ojo ir 61-ojo paragrafo (žr. I lentelę).

³¹ Žr. į 15 ir 16 nuorodas orientuotą tekstą.

³² Žr. į 13 ir 16 nuorodas orientuotą tekstą.

³³ Žr. į 17 nuorodą orientuotą tekstą.

³⁴ Gebhardt B. Handbuch der deutschen Geschichte, 1954, Bd. 1. Frühzeit und Mittelalter, S. 213, 215, 219.

³⁵ Dvornik F. The making of Central and Eastern Europe. London, 1949, p. 205.

³⁶ Holtzmann R. Die Quedlinburger..., p. 112.

³⁷ Dvornik F. Min. veik., p. 185–187; B. Gebhardt. Min. veik., p. 210–211.

³⁸ Thietmari..., p. 111–113, 117, 123–124, 127–128, 139–141, 153–154, 166–169.

³⁹ Holtzmann R. Die Quedlinburger..., p. 110–113.

⁴⁰ Ten pat, p. 114–125.

⁴¹ 1009 metai..., p. 41–44.

⁴² Holtzmann R. Die Quedlinburger..., p. 116–118.

⁴³ Ten pat, p. 114.

⁴⁴ Žr. 4, 8, 10, 11 nuor.

<p>56. Rex autem in hac estate et proxima hieme consilio et virtute pacificatis hostibus contumeliam et dampnum a Bolizlavo sibi illatum crebra meditatione revolvit et post pascha expeditionem suam atroci iussione indixit. (38.) Fit conventus in Belegori, quod pulcher mons dicitur, in Geronis predio marchionis. Tunc Bernhardus dux et Waltherdus prepositus gratia Bolizlavum convertendi precesserunt ac nil ibi, quod sibi placeret, invenientes reversi sunt. Venit etiam huc Iarimirus Boemiorum dux inclitus et regi per omnia fidelis. Nec preterire possum, quod miserabile nimis predicto comiti ibidem accidit. Nos omnes – nec aliquem excipere valeo – vice amicorum hostes huic fuimus exceptisque dumtaxat mancipiis omnia consumpsimus et quaedam igne. Huius rei nec rex ultor seu defensor fuit.</p>	<p>Rex autem in hac estate et proxima hieme consilio et virtute pacificatis hostibus contumeliam et dampnum a bolizlavo sibi illatum crebra meditatione reuoluit et post pascha expeditionem suam atroci iussione indixit. Fit conuentus in beligori, quod pulcher mons dicitur, in geronis predio marchionis. Tunc bernhardus dux et ualtherdus prepositus gratia bolizlavum convertendi precesserunt ac nil ibi quod sibi placeret inuenientes reuersi sunt. Venit etiam huc iarimirus boemiorum dux inclitus et regi per omnia fidelis. Nec preterire possum, quod miserabile nimis predicto comiti ibidem accidit. Nos omnes – nec aliquem excipere valeo – a uice⁻¹⁻ amicorum hostes huic fuimus, exceptisque dumtaxat mancipiis, omnia consumpsimus. Et quaedam ignominie⁻²⁻ huius rei nec rex ultor seu defensor fuit.</p>
--	---

-¹⁻ Rankraštyje auce; publikacijoje uce paimtas kaip u[i]ce (vice). Norėdamas parodyti praleista a, rašau a u[i]ce.

-²⁻ Rankraštyje queda[m] igne; publikacijoje quaedam igne. Pagal prasmę tiktų cuiusdam ign[omini]ę. Nesuderindamas linksnių (queda[m] labai aiškiai parašytas), rašau queda[m] ign[nomini]ę.

ir netapo labai geri, tai bent jau nebebuvo priešiški. Tokiomis aplinkybėmis Titmaras užfiksavo savo kronikoje žinią apie šv. Brunono žūtį. Kaip galimas tokios žinios perteikėjas literatūroje minimas Magdeburgo arkivyskupijos prepozitas Valterdas⁴⁶. J. Bieniako nurodomas Titmaro kronikos informacijos gavimo iš lenkų atvejis, datuojamas 1011 m. (VI.56)⁴⁷, nėra atmetinas

⁴⁵ III lentelės kairėje pusėje pateikiamas publikacijos (Thietmari..., p. 164–165), dešinėje – rankraščio (fol. 122r–122v; pastarojo puslapio pradžia parodoma) tekstas. Paragrafai (publikacijoje) numeruojami kursyvu (J. M. Lappenbergo – pastorintu).

⁴⁶ Bieniak J. Wyprawa misyjna Brunona z Kwerfurtu a problem Selencji // Acta Baltico Slavica. 1969, t. 6, s. 189–190.

⁴⁷ Thietmari..., p. 167: „Fit conventus in Belegori, quod pulcher mons dicitur, in Geronis predio marchionis. Tunc Bernhardus dux et Waltherdus prepositus gratia Bolizlavum convertendi precesserunt ac nil ibi, quod sibi placeret, invenientes reversi sunt.“

ir jį verta atskirai aptarti (atsižvelgiant į Drezdno rankraščių ir J. M. Lappenbergo paragrafų sunumeravimą⁴⁸) (II lentelė).

Sulyginus abu III lentelės tekstus, reikia pritarti F. Kurze'ei, suformavusiam 56-ąjį paragrafą, tuo pašalinant J. M. Lappenbergo skirtį (38). Fit conventus yra organinė pasakojimo, pradėto žodžiais *Rex autem*, taša. Saksų ir čekų kariuomenė bazavosi margrafo Gerono Belegoros dvare, iš kurio hercogas Bernardas ir prepozitas Valterdas buvo pasiūsti derėtis su Boleslovu Narsiuoju. Iš 55-ojo ir 57-ojo paragrafų galima suprasti, kad viskas vyko likviduojamo slavų karo tarnybininkų sąmokslu (pereiti į lenkų pusę) metu⁴⁹. Su Boleslovu ne tik nebuvo susikalbėta, bet lenkai gerai

⁴⁸ Ten pat, p. XVIII.

⁴⁹ Thietmari..., p. 166–167.

nepasirūpino net karaliaus pasiuntinių išlaikymu. Titmaro perduodami ligoto (netrukus mirusio) Valterdo nekokie įspūdžiai parodo betarpiškai iš jo gautą informaciją. Nors neseniai žuvęs Brunonas negalėjo būti svarbi sunkiai vykstančių pokalbių tema, ji, be abejo, buvo aktuali Valterdui, taigi jis turėjo kai ką apie tai sužinoti. Be kita ko, Valterdas neretai minimas Titmaro kronikoje, Titmaras ne tik jį pažinojo, bet nurodo dar ir jo motiną bei seserį⁵⁰. Su Boleslovo Narsiojo pasiuntiniais Valterdas susitiko dar, tapęs jau Magdeburgo arkivyskupu, 1012 m. vasarą⁵¹. Pokalbiui tai buvo geresnės aplinkybės, tačiau tuo metu Valterdas blogai jautėsi (kalbėjosi su pačiu Titmaru)⁵². Negalima, žinoma, atmesti ir šio informacijos atvejo. 1012 m. rugpjūtį Valterdas mirė⁵³, taigi Titmaras galėjo gauti iš jo informaciją tik dar nepradėjęs naudotis Kvedlinburgo analais.

VII skyriaus 34–35 paragrafai patenka į pradinę 1014–1018 m. parašytų Titmaro kronikos lapų dalį⁵⁴. 1–27 paragrafuose (išskyrus 26-ojo reminiscencijas) aprašomi 1012, 28–31 – 1013 m. įvykiai⁵⁵. Toliau kalbama apie 1014 m. Henriko II žygį į Italiją (atnešusį jam imperatoriaus karūną) ir tuo metu jam trukdžiusius Boleslovą Narsųjį ir Arduiną Ivrejetį. Pastarasis šiuo požiūriu prilyginamas pirmajam⁵⁶. Nors 1013 m. su Lenkija buvo sudaryta taika, Boleslovas ne-

parėmė Henriko žygio į Romą⁵⁷. 32-ajame paragrafe Titmaras atitinkamai gvildena jo klastas⁵⁸. Prie Arduino pereinama 33-iajame paragrafe, remiantis 1004 m. Henriko žygio į Italiją perspektyva⁵⁹. Titmaras nurodo, kad Henrikas sutiko priimti Arduino jam siūlomą Italijos karūną, bet paskui gailėjosi tai padaręs⁶⁰. Ir tuomet 34-asis paragrafas pradedamas pasakant, kad apie šias pasekmes bus kalbama, prieš tai aptarus pamirštus parašyti dalykus⁶¹. Brunono žūtis ir buvo toks *pamirštas dalykas*.

4. Žinutės sukompilavimas

Šv. Vaitiekaus žūtį (997 m.) Titmaras aprašo IV skyriaus 28-ajame paragrafe, įdėdamas jį reikiamoje, atitinkančioje chronologiją vietoje⁶². Palyginkime šio paragrafo pirmosios pusės ir rankraštinių VII.34 (skirto šv. Brunonui) paragrafo tekstus (IV lentelė).

Lentelės 1-ojoje pozicijoje matome du paskutinius VII.33 paragrafo sakinius. Abu jie pradedami majuskulais, tai reikėtų vertinti kaip atskirą autoriaus mintį, o ne pradėtos minties tęsinį. [4] sakinyus pradedamas minuskulu, t. y. organiškai susijęs su [3]-iuoju,

⁵⁷ Gebhardt B. Min. veik., p. 219.

⁵⁸ Thietmari..., p. 187. Priešinga nuomonė žr. *Ludat H. Piasten und Ottonen // L'Europe aux IX–XIe siècles. Aux origines des Etats nationaux. Varsovie, 1968, s. 356–357.*

⁵⁹ Thietmari..., p. 187–188; *Dvornik F. Min. veik., p. 187; Gebhardt B. Min. veik., p. 212, 214.*

⁶⁰ Thietmari..., p. 188: „Poast longam [animi] exstantis deliberacionem legatos ad regem misit, qui comitatum quondam sibi dari peterent et coronam suimet cum filiis ei redditum veraciter promitterent. Hoc cum consilio quorundam acquiescens facere rex nolisset, ut in sequentibus enucleabo, ad magnum suis familiaribus provenire dampnum id postea pensensit.“

⁶¹ Ten pat: „Sed priusquam haec aggrediar, quae superius indiscussa oblivione preteriti, prescriptis interponere conor.“

⁶² Ten pat, p. 80–81.

⁵⁰ Ten pat, p. 284.

⁵¹ Ten pat, p. 174.

⁵² Ten pat: „queritur mihi se multum egrotasse“.

⁵³ Ten pat, p. 176.

⁵⁴ Žr. 16 nuor.

⁵⁵ Thietmari..., p. 169–187.

⁵⁶ Ten pat, p. 187: „Huius conpar et quasi collega Hardwigus, a Langobardis falso rex appellatus, adven-tum magni regis et potentiam exercitus doluit.“

1	Dr., fol.138r-138v	(Post longam [animi] exestuantis deliberationem legatos ad regem misit, qui comitatum quendam sibi dari)- ¹ - petent et coronam suimet cum filiis ei redditurum ueraciter promitterent [1]. Hoc cum consilio quorundam acquiescens facere rex noluisse, ut in sequentibus enucleabo ad magnum suis familiaribus prouenire dampnum id postea persensit [2]. 34. Sed prius quam hoc aggrediar, que superius indiscussa obliuione preterii, prescriptis interponere conor [3]. fuit quidam brun nomine contemporalis et conscolasticus meus ex genere charissimo editus, sed diuina miseratione pre ceteris parentibus inter filios dei electus [4]. hic ab ida uenerabili matre sua unice dilectus magisterio geddonis philosophi traditur et omne, quod habire- ² - debuit, cum habundancia suggeritur [5]. huius pater erat brun senior, egregius et per cuncta laudabilis amicus mihi consanguinitate et omnibus erat proximus familiaritate [6]. filius autem eius et equiuocus- ³ -cum mane ad scolam ire debuisset, ante quam ab hospicio exiret, ueniam petiit et ludentibus nobis in oratione- ⁴ is- ⁵ -fuit [7]. Ocio negocium preposuit et sic fructificans ad maturitatem peruenit [8]. A tercio desideratur ottone et suscipitur, quem non longe post deserens solitariam quesiuit uitam et de opere suo uixit [9]. Is uero post mortem gloriosissimi imperatoris rengante tunc dei gratia heinrico ad merseburg uenien benedictionem cum licencia domini pape episcopalem ab eo peciit et eius iussione ab archiepiscopo taginone consecracionem et, quod ipse detulit, huc pallium ibidem suscepit [10]. D dehinc ob lucrum anime labore subit diuurse ac grandis uite castigans corpus inedia et crucians uigilia [11]. Multa a bolizlao ceterisque diuitibus bona suscepit, que mox aecclesiis ac familiaribus suis ac pauperibus nil sibi retinendo diuisit [12].
2	Thietmari..., p. 80	In prima estate- ⁶ Aethelbertus, Boemiorum episcopus, qui nomen, quod Woytech sonat, in baptisate, aliud in confirmacione percepit ab archiepiscopo Parthenopolitano [1], in eadem urbe ab Ohtrico superius memorato litteris instructus [2], cum sibi commissos ab antiquae prauitatis errore monitis diuini precepti amouere nequisset, omnes excommunicans Romam ad excusandum se apud apostolicum uenit eiusque licentia sub districta Bonifacii abbatis regula humiliter multo tempore conversatus bono deguit exemplo [3].

-¹- Skliaustuose pateikiama rankraščio puslapyje 137v esanti sakinio dalis.

-²- Parašyta abire, turėtų būti habere. Taisyta priekyje viršuje prirašant sumažintą h (tekste ji pažymėta kaip iškelta).

-³- Žodžiai et equiuocus parašyti virš eilutės. Buvo paliktas tarpas, bet jie ten netilpo.

-⁴- Po šio žodžio paliktas tarpas.

-⁵- Šis žodis netilpo į tarpą ir sumažintomis raidėmis parašytas eilutės viršuje.

-⁶- Šis sakinytas taikomas šv. Vaitiekaus mirčiai (dėl Kvedlinburgo analų įtakos).

bet pastaruoju kaip tik nutraukiamas VII.33 siužetas, pereinant prie šv. Brunono temos. [5]–[7] minuskuliniai sakiniai kalba apie kilmę, vaikystę ir paauglystę (mokslo metus), visa tai pajungdami Dievo žmogaus požymių leitmotyvui. Juos apibendrina [8] sakinytas, lyg ir pratęsdamas tokią pačią mintį, bet tai jau subrendimo savo misijai parodymas; sakinytas majuskulinis. Misijos

vykdymo pradžia – buvimo Otono III kapelionu ir Italijos eremuose metai (majuskulinis [9] sakinytas). Šie devyni sakiniai atitinka Titmaro šv. Vaitiekaus biografijos ilgą pradinį sakinį (2 poz.), parodantį jo vaikystę, mokslo metus ir vyskupavimą Prahoje. Toliau šv. Vaitiekaus biografija ir VII.35 paragrafas jau pasakoja apie savo herojų žūtį (pasak Titmaro – toje pačioje Prūsijoje).

1-osios pozicijos devynis sakinius ir 2-ąją poziciją reikia vertinti kaip Dievo

⁶³ IV lentelėje pateikiamas Titmaro kronikos Drezdeno rankraščio (žymimo Dr.) tekstas (tarpas tarp puslapių žymimas). Tekstų sakinių numeracija mano – E. G.

Poz.	Leidiny, puslapis	Tekstas
1	Thietmari..., p. 80	Romam ad excusandum se apud apostolicum venit eiusque licentia sub districta Bonifacii abbatis regula humiliter multo tempore conversatus bono deguit exemplo
2	PDP, ser. 2, t. 4, cz. 1, p. 23	Regreditur ad sacratam arcem, urbium dominam et caput mundi, Romam. Inde, cui monasterio <i>abbas Leo prefuisset</i> , diligenter inquirens, ad sanctorum limina <i>Bonifacii et Alexii</i> monstrante populo perductus est
3	PDP, ser. 2, t. 4, cz. 2, p. 16	Fecit ut homo Dei bonus dixit, ad sanctum Bonifacium monachilem uestem accepit, sub abbate quo diatim <u>regula</u> duce militauit

žmogaus gyvenimo pradžios hagiografinę schemą. Pastarojoje pozicijoje, gramatiškai žiūrint, teturime vieną sakinį (jo dalys sunumeruotos tik siekiant patogiau aptarti). Ko gero, tai ir viena išsistinė mintis, nes tėra vienintelis šio sakinio pradinis majuskulas. 1-ojoje dalyje kartojami (pažymėti kursyvu) Jono Kanaparijaus „Šv. Vaitiekaus gyvenimo“ trijų pirmųjų paragrafų faktai⁶⁵. 2-oji dalis kartoja Vaitiekaus mokytojo vardą, kaip parašyta plačiojoje (A) redakcijoje⁶⁶. 3-oji dalis tik keliolika žodžių sutraukia visą Vaitiekaus nesėkmingo vyškupavimo istoriją (tiesa, pasakydama konflikto su savo

kaimene esmę); Jono Kanaparijaus veikale tai VII–XII paragrafai⁶⁷. Autoriui čia ne mažiau svarbi yra Vaitiekaus vienuolystė Aventino šv. Aleksijaus ir Bonifacijaus vienuolyne (XVI–XVII paragrafai)⁶⁸. Šią dalį reikėtų palyginti su atitinkamomis Kanaparijaus ir Brunono Kverfurtiečio šv. Vaitiekaus biografijų vietomis (V lentelė).

Prasminės (pastorintas šriftas) ir leksinės (pabraukti žodžiai) paralelės čia Titmarą sieja ne su Kanaparijumi, o su Brunonu Kverfurtiečiu (Kanaparijaus neatitikmenys pažymėti kursyvu). IV lentelėje Titmaras buvo sugretintas su Kanaparijumi, nes herojaus vardas abejur artesnis slaviškajai autentikai (*Woytech*⁶⁹ – *Woietech*⁷⁰), o Brunoną paveikusi germaniškoji fonetika (*Wogitihc*⁷¹). Galima daryti išvadą, kad Titmaras sutraukė tiek Jono Kanaparijaus, tiek Brunono Kverfurtiečio tekstą. Du paskutiniai IV lentelės 1-osios pozicijos sakiniai lygintini su Kanaparijaus veikalu⁷².

⁶⁴ V lentelės 1-ojoje pozicijoje kartojama IV lentelės 2-osios pozicijos teksto pabaiga, 2-ojoje pateikiama Kanaparijaus veikalo XVI paragrafo ištrauka, 3-iojoje – Brunono šv. Vaitiekaus biografijos XIV paragrafo ištrauka – iš: PDP, 1969, ser. 2, t. 4, cz. 2. Šv. Wojciecha biskupa i męczennika żywot drugi napisany przez Brunona z Kwerfurtu.

⁶⁵ Pommnik dziejowe Polski, Warszawa (toliau – PDP), 1962, ser. 2, t. 4, cz. 1. Šv. Wojciecha biskupa i męczennika żywot pierwszy, s. 4–5: „cui post sacri baptismatis lauacro datum est nomen Woietech“; 6: „grece Parthenopolis uocatur“; 6–7: „archiepiscopus... dat sibi confirmationem sacro sancti crismatis et suo nomine Adalbertum appellans“.

⁶⁶ Ten pat, p. 6: „Ipso tempore erat magister scolarum Astricus quidam philosophus.“ Titmaras vartoja vokiškiems nuorašams būdingą skirtybę *Ohtricus* – ten pat, p. 6; Thietmari..., p. 55, 56, 80.

⁶⁷ PDP, ser. 2, t. 4, cz. 1, s. 11–18.

⁶⁸ Ten pat, p. 23–26.

⁶⁹ Thietmari..., p. 80.

⁷⁰ PDP, ser. 2, t. 4, cz. 1, s. 4.

⁷¹ PDP, ser. 2, t. 4, cz. 2, s. 3.

⁷² PDP, ser. 2, t. 4, cz. 1, s. 14: „Raro autem extra festum aliquod uidit eum meridianus sol manducantem,

Poz.	Leidiny s, puslapiai	Tekstas
1	Thietmari..., p. 80–81	Postque cum permissu eiusdem patris Prucorum mentes a Christo alienas freno sanctae predicationis edomare temptaret, cuspide perfossus nono Kalendas Mai capitis abscisione optatum semper martirium solus ex suis percepit absque omni gemitu, ut in ipsa nocte in sompnis ipse vidit cunctisque fratribus predixit: 'Putabam', inquit, 'me missam celebrare solumque communicare'.
2	PDP, ser. 2, t. 4, cz. 1, s. 44, 45–46	Vidi, inquit, in medio altaris calicem aureum, et hunc uino semiplenum, custos vero eius nemo erat. Me itaque uolente bibere merum, opposuit se mihi minister altaris et audacibus meis ceptis uelut quadam imperiosa auctoritate contradixit, quia nec mihi, nec alicui hominum hanc licentiam dare uellet, pro eo quod tibi in crastinum pro mistica refectione foret seruatum. <...> Prosilit e furibundo agmine igneus Sicco et totis uiribus ingens iaculum mouens, transfixit eius penetralia cordis.
3	PDP, ser. 2, t. 4, cz. 2, s. 35, 39	Ingressus delectabile oratorium cognouit paratum pontificem Adelbertum celebrasse missam. Comesto autem sacrificio cum uestimenta plicarent, propius accessit ad cornu altaris, cuius in medio stat aureus calix, acclinat collum, os ponit, haurire de aureo calice parat. Volat cursu custos sacri altaris <...> increpans: Non licet, ait, fauces tuas de aureo calice sumere pocula uite; solus totum bibere debet, qui Christo immolato missam oratione legauit <...> Primum dux et magister nefarie cohortis ardenti furore igneus perforat penetralia cordis, post saliente malicia et currente manu ceteri scelus peragunt.

Panašumas yra akivaizdus, bet tai gali būti ir šiaip labai paplitę stereotipai. Galima teigti, kad Titmaro pasakojimų apie šv. Vaitiekų ir šv. Brunoną pradinės dalys yra hagiografinės santraukos, padarytos įkomponuojant konkrečius biografijų faktus ir išlaikant panašią schemą.

Antrosios šių pasakojimų pusės, aptariančios herojų žūtį (kankinystę), savaime suprantama, turėjo būti labiau individualizuotos. Pasakojime apie šv. Vaitiekų reikėtų atskirti nurodymą, kad jo palaikus išpirko Boleslovas Narsusis, nes Kanaparijus apie tai net neužsimena⁷³, o Brunonas Kverfur-

tietis pažymi tik prūsų norą juos parduoti⁷⁴ (literatūroje Titmaras ir šv. Brunonas nurodomi kaip pagrindiniai šito fakto pateikėjai⁷⁵). Pats Vaitiekaus nužudymas Titmaro kronikoje kartojta šio šventojo biografijų pranašišką sapną ir širdies perskrodimą (6 lentelė).

Čia netirsime, kuo labiau sekė Titmaras – Kanaparijumi ar Brunonu, nes pastarasis daug kur sekė pirmuoju, o Titmaro pasinaudojimas jais akivaizdus. Apie palaikų išpirkimą užsiminė Brunonas⁷⁶, o žinią apie nukirstos Vaitiekaus galvos užžmovimą

et nunquam media nox somno indulgentem“ (plg. 11 sak.); 20: „argenti tantum, quantum iuuenis Gaudentius uix leuare posset, pro uiatico accipere fecit. Quod eadem consequenti nocte pauperibus fideliter diuisit atque ab uno denario totum expendens, nil sibi retinuit“ (plg. 12 sak.).

⁷³ Ten pat, p. 46–47.

⁷⁴ PDP, ser. 2, t. 4, cz. 2, s. 40: „a duce finitimo Bolizlauo grandem pecuniam accepturos se putant, ut res erat, quando reuerentissimum corpus et caput, desiderabilem thesaurum, uendunt.“

⁷⁵ Mielczarski S. Misja pruska świętego Wojciecha. Gdańsk, 1987, s. 130.

⁷⁶ Žr. 74, 75 nuor.

Poz.	Leid., p.	Tekstas
1	Dr., fol. 138v	In duodecimo <i>comersionis</i> ac inclite <i>comuersationis</i> sue anno ad <i>pruciam</i> pergens steriles hos agros semine diuino studuit fecundare, <i>sed</i> spinis <i>pululantibus</i> horrida non potuit facile molliri. <i>Tunc</i> in confinio predictę regionis et ruscię <i>cum</i> predicaret, primo ab incolis prohibetur et plus euuangelizans capitur, deindeque amore xpisti, qui eccliesię caput est, XVI. Kal. Martii mitis ut agnus decollatur <i>cum</i> sociis suimet XVIII ¹⁻¹ . Corpora tot martirum insepulta iacuerunt quoad bolizlauus id <i>comperiens</i> eadem <i>mercatur</i> ac domui sue <i>futurum</i> acquisiuit solacium. facta sunt autem hec in tempore serenissimi regis heinrici, quem <i>deus</i> omnipotens triumpho tanti presulis honorificauit et, ut multum spero, saluauit. <i>Pater</i> autem predicti antistitis longe post infirmatus <i>et</i> ² ut ipse <i>mihi</i> narrauit precepto filii ³ monachicum suscepit habitum et XIII ⁴ Kal. nouembris in pace quieuit.
2	Thietmari..., p. 188–189	In duodecimo conversionis ac inclitę conversationis suę anno ad Pruciam pergens steriles hos agros semine diuino studuit fecundare; sed spinis pululantibus horrida non potuit facile molliri [1]. Tunc in confinio predictę regionis et Ruscię cum predicaret, primo ab incolis prohibetur et plus euuangelizans capitur deindeque amore Christi, qui eccliesię caput est, XVI. Kal. Martii mitis ut agnus decollatur cum sociis suimet XVIII [2]. Corpora tot martirum insepulta iacuerunt, quoad Bolizlavus id comperiens eadem mercatur ac domui suę futurum acquisiuit solatium [3]. Facta sunt autem haec in tempore serenissimi regis Heinrici, quem Deus omnipotens triumpho tanti presulis honorificavit et, ut multum spero, salvavit [4]. Pater autem predicti antistitis longe post infirmatus [et], ut ipse mihi narrauit, precepto [filii] monachicum suscepit habitum et XIII. Kal. Nouembr. in pace quieuit [5].

⁻¹⁻ F. Kurze's leidinyje XVIII (žr. 2 poz.). Drezdno rankraštis žiūrėtas iš faksimilės, kurioje matyti ne trys, o keturi vienetai (1; plg. lentelės ⁻⁴⁻ nuor.), tai ir parodoma 1-ojoje lentelės pozicijoje. Vis dėlto šį dalyką reikia atskirai pažymėti, nes tai gali būti ir opinė apgaulė faksimilėje. Kadangi rankraštis sudėgė, belieka šiuo klausimu pasikliauti dabartinės ir ateities optikos bei žmonių regos galimybėmis, patikrinant pačią pradinę faksimilę.

⁻²⁻ Žodis parašytas virš eilutės.

⁻³⁻ Žodis parašytas virš eilutės.

⁻⁴⁻ IV parašymo IIII pavyzdys.

ant baslio randame Kanaparijaus veikalė⁷⁸. Belieka pridurti, kad IV.28 paragrafas užbaigiamas žinutėmis apie Boleslovo Narsiojo nedelsiant išpirktus šv. Vaitiekaus palaikus ir Otono III pareikštą pagarbą kankiniui⁷⁹.

Iš IV lentelės galime spręsti, kad, pradėjęs rašyti šv. Brunono gyvenimą (VII.34 paragrafą), Titmaras jį kompiliavo savojo šv. Vaitiekaus gyvenimo (IV.28 paragrafo) pavyzdžiu. Aptariami šventojo tėvai, pažymima ta pati Magdeburgo mokykla, nurodomas ir mokytojo (Gedono) vardas.

⁷⁷ Lentelės sakinių numeracija mano – E. G.

⁷⁸ PDP, ser. 2, t. 4, cz. 1, s. 47; „Accurrunt undique armis dira barbaries et nondum expleto furore auferunt corpori, nobile caput et separant exsanguia membra. Corpus vero loco dimittentes caput palo fixerunt.“

⁷⁹ Thietmari..., p. 81: „Quod Bolizlavus, Miseco-

nis filius, comperiens data mox pecunia martiris mercatur incliti cum capite membra. Imperator autem Romae certus de hac re effectus condignas Deo supplex retulit odas, quod suis temporibus talem sibi per palmam martirii assumpsit famulum.“

Paragrafas užbaigiamas jau Brunono išventinimu į misijų (arki)vyskopus. Lentelės 1-osios pozicijos paragrafo pabaigos tekstas priklauso Drezdeno rakraščio 138v puslapiui. Šiame puslapyje telpa ir VII.35 paragrafo tekstas. Pirmasis jo sakiny pradedamas (In...) majuskulu. Palyginkime rankraščio ir F. Kurze's publikacijos tekstus (VII lentelė).

VII.35 paragrafą sudaro 5 sakiniai (žr. VII lentelės 1-ąją poziciją). Išskyrus 4-ąjį sakinį, visi jie pradedami majuskulais. Negalima šios savybės taikyti beatodairiškai, tačiau tam tikrą gal ir visuomet tikrintiną, orientaciją ji vis dėlto suteikia. 3-iajį ir 4-ąjį sakinius tam tikru mastu galima laikyti viena visuma: būtent jie skirti šv. Brunono kulto užuomazgai. Beje, jais Titmaro yra atiduodama *kas cezario – cezariui, kas Dievo – Dievui*, ir subtiliai išsprendžiamas Brunono kankinystės santykis su Vokietijos ir Lenkijos valdovais. Mažai Brunoną tepalaikiusiam Henrikui II, kaip kankinio valdovui, priskiriama visa kankinystės įvykio šlovė, tačiau ir Henriko priešas Boleslovas Narsusis pažymimas kaip tikrasis kankinio palaikų – kultą pagrindžiančių relikvijų – išpirkėjas. Titmaras – ištikimas Henriko II šalininkas – rado reikalą suderinti, tiesą sakant, mažai pelnytą karaliaus išaukštinimą su priešiško kunigaikščio poelgiu, kurio prioritetas Bažnyčiai kaip tik buvo neabejotinas (tai pasako 3-iasis sakiny). Šis priverstinis pripažinimas rodo, kad kalbama apie tikrą ir labai svarbų faktą^{80*}. Iš 2-ojo sakinio majuskulo galime spręsti, kad Titmaras jį ir 1-ąjį sakinį laiko

^{80*} Šv. Brunono legendą fiksuojantys šaltiniai įvairiai lokalizuoja jo žūtį ir labai prieštarogai nurodo palaidojimą – žr. HD, V lentelę.

skirtingomis naratyvo temomis. Atvykęs į Prūsiją, Brunonas rado visiškai netinkamą evangelijos sėklai dirvą (apibendrinantis 1-asis sakiny). 2-asis sakiny jau konkretna, kaip jis prisitaikė prie šių nepalankių sąlygų: tai buvo tęstinis darbas, atliekamas ne vienoje vietoje (atskirai nurodoma ir žūties vieta). Toliau eina jau aptarti 3-iasis ir 4-asis sakiniai, skirti kankinystės ir jos kanonizavimo pagrindo – palaikų – fenomenui. Asmeniškai gauta iš kankinio tėvo informacija (5-asis sakiny) Titmaras baigia kompiliuoti kankinystės paragrafą. Taigi apskritai IV–VI lentelėse matome Titmaro skirtas įžymiesiems Romos imperijos atnaujinimo misionieriams mikrohagiografinės apybraižas. Pabrėžtina, kad jose sutampa kankinių tėvų charakteristika ir palaikų išpirkimas. Titmaras čia turi ką pasakyti. Pastarasis faktas nurodomas atsakingai: šiaip ar taip, su juo, kad ir netiesiogiai, siejamas karalius. Šv. Vaitiekaus biografiją Titmaras įrašė 1013–1014⁸¹, o šv. Brunono – 1016⁸² metais.

5. Santykis su Kvedlinburgo analais

Šv. Vaitiekaus nužudymas Titmaro aprašomas pasitelkus Kvedlinburgo analus (tai pažymima F. Kurze's leidinyje)⁸³. Aprašant šv. Brunono žūtį, Kvedlinburgo analai nenurodomi⁸⁴, tačiau jų panaudojimą parodo leksinės paralelės (VIII lentelė).

Lentelėje šios paralelės dvejopai pažymėtos pastorintu šriftu: tiesiogiai paimtos paprastu, o kiek pakeistos (bet akivaizdžios) – kursyvinium. Pastarasis atvejis rodo,

⁸¹ Žr. 15 nuor.

⁸² Žr. 16 nuor.

⁸³ Thietmari..., p. 80.

⁸⁴ Ten pat, p. 189.

Poz.	Leid., p.	Tekstas
1	Thietmari..., p. 188–189	In <i>duodecimo</i> conversionis ac inclitae conversationis suae anno ad <i>Pruciam</i> pergens <...> Tunc in confinio <i>predictae regionis et Rusciae</i> cum predicaret, primo ab incolis prohibetur et plus euvangelizans capitur deindeque amore Christi, qui aecclesiae caput est, XVI. Kal. Martii mitis ut agnus <i>decollatur cum sociis suimet XVIII.</i>
2	1009 metai..., p. 72	Sanctus Bruno <...> <i>XI</i> suae conversionis anno in confinio <i>Rusciae et Lituae</i> a paganis <i>capite plexus, cum suis XVIII.</i> VII. Id. Martii petiit coelos.

kad Titmaras naudojosi Kvedlinburgo analų informacija ne mechaniškai, o ją atitinkamai įvertindamas ir interpretuodamas. Tokia interpretacija akivaizdžiai matoma trijose vietose:

1. Brunono nužudymas ir palydovų skaičius. Pompastišku Kvedlinburgo analų stiliumi⁸⁶ pasakoma labai apibendrintai *capite plexus*. Pats Brunonas „Šv. Vaitiekaus gyvenime“ šitaip egzaltuotai išreiškia prūsų grasinimą nužudyti⁸⁷. Tai gal ir smulki ar atsitiktinė, bet vis dėlto Brunono ir kvedlinburginio leksikonų bendrybė. Titmaras ją konkretina galvos nukirtimu (*decollatur*). Tai galėjo lemti konkretinimo, analogijos šv. Vaitiekaus galvos nukirtimui ar pagaliau ir informuotumo išraiškos siekis. Šiaip ar taip, jo netenkino Kvedlinburgo analų pasakymas. Kur kas aiškesnę korekciją galima įžiūrėti palydovų atveju. Nepamirština, kad Drezdeno rankraščio faksimilėje gali būti ne 18, o 19 žmonių⁸⁸. Reikia atkreipti dėmesį į Titmaro įterptą žodį *su-*

imet, Kvedlinburgo analų „aštuoniolika“ paverčianti „pačiu devynioliktuoju“ (ar, imant 18, „štuonioliktuoju“). Čia vėlgi susiduriame su intuicijos ar informuotumo alternatyvomis, nors korekcijos motyvas yra akivaizdus.

2. Atsivertimo metai. Brunonui žūvant, Kvedlinburgo analistas (-ė) čia matė 11-uosius, Titmaras – 12-uosius metus. W. Meysztowiczius Brunono išišventinimą Aventino vienuoliu datuoja 998 II 22–999 III 9 atkarpa, neatmesdamas ir pakartotinio pritaipymo prie šv. Romualdo eremitų⁸⁹. Kad ir kaip ten būtų, Titmaras pasirenka kitokią skaičiavimo atramą.
3. Visų svarbiausia korekcija: Kvedlinburgo analų „Lietuva“ Titmaras keičia į „Prūsiją“ (žr. 1-osios pozicijos papras-tojo kursyvo *Pruciam*). Kaip ir kitais atvejais, čia galėjo būti ne vienas tokio taisymo motyvas, bet jau vien tai, kad Kvedlinburgo analuose buvo atsiradęs anksčiau nežinotas topas, sakytų, kad jo poveikio galimybės Titmaro motyvacijai negalima atmesti. Beje, Titmaras pakeičia „Rusijos“ vietą: ji tampa antra. Tai rodo, kiek atsargiai reikia vertinti vietos veiksnį aiškinantis lokalizacijos

⁸⁵ Lentelės 1-ojoje pozicijoje rodomas Titmaro kronikos, 2-ojoje – Kvedlinburgo analų tekstas. Pastarasis imtas iš: 1009 metai...

⁸⁶ Holtzmann R. Die Quedlinburger..., p. 119.

⁸⁷ PDP, ser. 2, t. 4, cz. 2, s. 31: „Si non abitis, inquit, cicius, capite plectemini uexati duris penis et mortibus multis.“

⁸⁸ Žr. VII lentelės 1-ąją nuorodą.

⁸⁹ Meysztowicz W. Szkice o świętym Brunie-Bon-facyum // Sacrum Poloniae millennium. 1958, t. 5, s. 454, 458–461.

1	PDP, ser. 2, t. 4, cz. 1, s. 3	Est locus in partibus Germanię, diues opibus, prepotens armis ferocibusque uiris, quem incole Sclauoniam cognomine dicunt
2	1009 metai, p. 72	in confinio Rusciae et Lituae

ypatumus. Lietuvos nustūmimą į ją Kvedlinburgo analuose kaip tik galėjo lemti jos nežinomumas ar naujumas, o būtent tai galėjo paskatinti ten nustumti Rusiją Titmaro kronikoje.

Nors ir naudoja Kvedlinburgo analus, Titmaras datuoja Brunono žūtį ne jų nurodoma kovo 9-ąja, o vasario 14-ąja (plg. VIII lentelės 1-ąją ir 2-ąją poz.). Literatūroje išaiškinta: Titmaras suklydo sumaišęs Brunoną Kverfurtietį su Brunonu Verdeniečiu, pastarojo mirties datą paėmė iš Merzeburgo nekrologiumo⁹⁰. Svarbiausia: Titmaras fiksuoja Brunono žūtį Boleslovo Narsiojo interesų zonoje, o „Lietuvą“ supranta kaip „Prūsijos“ (dabar sakytume „baltų“) dalį. Lietuva yra šioje zonoje, Rusija – už jos ribų. Dirbtinį Jotvos įterpimą⁹¹ į Lietuvos ir Prūsijos pasienio su Rusija dilemą paneigia pati Titmaro ir kvedlinburgiečių motyvacija, visiškai nežinanti tokio topo (juo keisčiau yra kalbėti apie neegzistuojančio topo paribį). Titmaro įvykio lokalizavimas Prūsijoje rodo, kad jam Rusija buvo „kitoje paribio pusėje“: nepamirškime, kad toliau jis kalba apie Boleslovą Narsųjį kaip Brunono palai-

kus išpirkusį valdovą, o Prūsiją perkelia į pirmąją vietą („žinoma Rusija **šalia** žinomos Prūsijos“ vietoje Kvedlinburgo analų „nežinomos Lietuvos **šalia** žinomos Rusijos“). Šia proga galime Kvedlinburgo analų žinutę palyginti su pradiniais Jono Kanaparijaus veikalo žodžiais (IX lentelė).

IX lentelė vaizdžiai rodo, kad mažesnis topas, esantis didesniojo „viduje“, apibrėžiamas *in partibus*, o *confinium* šiuo atveju apibrėžia lygiaverčių topų santykį. O Titmaro Prūsijos pasirinkimas nepalieka Rusijai vietos šio įvykio lokalizacijoje. Kvedlinburgo analų pasakymas *in confinio Rusciae et Lituae* gali nereikšti *in confinio Rusciae, in Litua*, bet lygiai taip pat gali ir reikšti (didelės ir žinomos Rusijos pasienyje – mažoje ir nežinomoje Lietuvoje). O ar gali tai reikšti *in confinio Rusciae et Lituae, in Ruscia*? Norintys atsakyti į tai teigiamai turės įrodyti, kad žinutės pateikėjai (-as) būtinai siekė tiksliai parodyti, kad didelėje Rusijoje tai įvyko greta niekam nežinomos Lietuvos. Tik kodėl tuomet jie nenurodė jau šiek tiek žinomos Prūsijos, kaip tai padarė Titmaras? Tokį klausimą galima pakartoti ir „grynam“ Rusijos ir Lietuvos pasieniui⁹².

⁹⁰ *Meysztowicz W. Szkice o świętym Brunie-Bonfacyim // Sacrum Poloniae millennium. 1958, t. 5, p. 495–496.*

⁹¹ *Mažiulis V. Dėl Lietuvos vardo 1009 metais (šv. Brunono misija) // Baltistica. 2005, t. 40 (1), p. 97.*

⁹² Sąvoka, „confinium“ aptariama 2009 m. vykusios Klaipėdos universitete konferencijos pranešime „Šv. Brunono žitės *paribio* klausimas“ (ruošiamas spaudai).

DIE NACHRICHT ÜBER BRUNO VON QUERFURT DER CHRONIK THIETMARS VON MERSEBURG

Zusammenfassung

Edvardas Gudavičius

Die Erzählung Thietmars über Bruno von Querfurt befindet sich in beiden Handschriften seiner Chronik. Diese Erzählung bilden zwei Artikel: VII.34-VII.35 (nach F.Kurze) oder VI.84-85 (nach R.Holtzmann). Das ist die „mikrohagiographische“ Lebens- (*Vita*) und Marterungs- (*Passio*) Beschreibung eines Heiligen. Seine Chronik begann Thietmar im Herbst des Jahres 1012 zu schreiben. Die Auszüge aus den Quedlinburger Annalen wurden von dem Jahre 1014 (nach R. Holtzmann) oder 1016 (nach F.Kurze) interpoliert. In dieser Zeitstrecke änderte sich die Gesinnung (im Bezug des Königs-Kaisers Heinrich II) des(-er) Quedlinburger Annalisten(-in) von der stummfeindlichen zu der freundlichen. Die „Lebens-

beschreibung“ Brunos wurde in der Chronik nach dem Muster solcher Beschreibung über den heiligen Adalbert kompiliert. Die Angabe der Quedlinburger Annalen kam in diesem Fall als eine Grundsetzung des Marterepilogs. Es gibt in der Todeserzählung die augenschaulich genommenen Worte aus den Quedlinburger Annalen. In diesem Ausdruck wechselte aber Thietmar das ihm unbekannte *Litauen* der Annalen in das bekannte *Preussen*. Ausserdem wurde Preussen in die erste Stelle hingestellt (in den Quedlinburger Annalen stand hier Russland). Also wurde ein Topos „das unbekannte Litauen **neben** dem bekannten Russland“ in „das bekannte Russland **neben** dem bekannten.

Įteikta 2011 05 21

Parengta spaudai: 2011 09 09